بەناوی خوای بەخشندەو میهرەبان

هەرێمی کوردستانی عێراق
سەرۆکایەتی هەرێم
سەرۆك

بەناوی گەلەوە

بڕیار
ژمارە (13) ساڵی 2008

بڕیاری ژمارە (2)ی ساڵی 2008
بڕیاری دانانی ئەو تاوانانەی کە دەرهەق گەلی کورد لە عێراق کراون
بەتاوانی کۆمەڵ کوژی (جینۆساید) و تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ

بە پێی برگەی (1) ی ماددەی (10) ی یاسای سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان – عێراق ژمارە (1)ی ساڵی 2005 ی هەموارکراو و بە پاڵپشتی ئەو یاساکارییەی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردستان – عێراق کردویەتی لە دانیشتنی ژمارە (7) لە 2008/4/14 بریارماندا بە دەرکردنی:

بڕیاری ژمارە (2)ی ساڵی 2008
بڕیاری دانانی ئەو تاوانانەی کە دەرهەق گەلی کورد لە عێراق کراون
بەتاوانی کۆمەڵ کوژی (جینۆساید) و تاوانی دژی مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ

مافی کوردە وەکو هەموو میللەتانی سەر زەوی، بە شکۆمەندی و ئاشتی و ئارامی بژیت و وەکو گشت ئەو نەتەوانەش کە بە مافە ڕەواکانی خۆیان گەیشتوون، ئەمیش مافە نەتەوەییەکانی خۆی بەدەست بهێنێت.

لە کاتێکدا زۆربەی نەتەوەو میللەتان لە پاش جەنگی یەکەمی جیهانییەوە لە ژێر چەپۆکی ئیمپریالیزم و داگیرکەران رزگاریان بوو و بەپێی بەندەکانی((62،63،64))ی پەیماننامەی سیڤەری ساڵی (1920)یش دان بە هەندێك لە مافەکانی میللەتی کورد دا نرا. بەڵام کۆمەڵگای نێودەوڵەتی کە خۆی لە وڵاتە سەرکەوتووەکانی جەنگی یەکەمی جیهانییدا دەبینییەوە لەبەر وە دیهێنانی بەرژەوەندییە ئابورییەکان خۆیان و دابەشبوونی دەسەڵاتیان بەپێی پەیماننامەی لۆزانی ساڵی(1923)لە باریان برد و، کوردستانی باشوور (ویلایەتی موسڵ) ساڵی (1925)بە عێراقەوە لکێنرا، کاتێکیش عێراق لە ساڵی(1932)لە کۆمەڵەی میللەتاندا وەرگیرا، ئەو وەرگرتنە بە مەرجی پابەند بوونی عێراق بەو ئیلتیزاماتانەی کە کۆمەڵەی میللەتان داینابوو هەڵپەسێردرا ، لەوانەش: رێزگرتنی عێراق لە مافە مرۆیی و رۆشنبیری و کارگێرییەکانی کورد و ئەو کەمە نەتەوەییانەی کە لە ویلایەتی موسڵ و ئەربیل و کەرکووك و سلێمانی نیشتەجێ بوون و، ئەو پابەندییانە وەك خۆیان مانەوە تا بە گوێرەی بڕیاری ئەنجومەنی کۆمەڵەی میللەتان لە ساڵی 1946 بۆ دەستەی نەتەوە یەکگرتووەکان گوێزرایەوە، بەڵام حکومەتە یەك لە دوای یەکەکان دانیان بەو مافانەدا نەناو سیاسەتی سەرکوت کردن و چەوساندنەوەو راگواستنی زۆرە ملێ و جۆرەها کاری نا مرۆڤانەی دژی میللەتی کورد پەیرەو کرد، تا لە سەردەمە تاریکەکانی رژێمی بەعسی لە ناوچوودا گەیشتە ترۆپك و گەورەترین تاوانی لە دژی مافەکانی مرۆڤ بە کارهێنا و هیچ پێکهاتەیەکی دیکەی گەلی کوردستان لە تورکمان و ئاشووری و کلدان و ئەرمەن لێی رزگار نەبوون و، هەموو پێگەو پایەکانی تاوانی کۆمەڵکوژی و تاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی لەبەر چاوو گوێی جیهان بەکارهێنا بەبێ ئەوەی جوولە بکەن، بەڵکو کۆمەڵگای نێودەوڵەتی لە نێو بێ دەنگییەکی مەترسیدار و گوماناوییدا مایەوە. ئەمەش وای کرد، رژێم لەو سیاسەتە داپڵۆسێنەرەی بەردەوام بێت، تا ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی لە بەهاری ساڵی/ 1991 بە دەنگ بانگەوازی ڕای جیهانی گشتی و رابوونی ویژدانەوە لە بەرامبەر سەرکوتکردنی ئەو رژێمە بۆ راپەرینی گەلی کوردستانی عێراق هات، کە ناچاری کرد نیشتمانی خۆی بەجێ بهێڵێت و کۆرەوێکی ملیۆنی بەرەو سنووری وڵاتانی دراوسێ لە ژێر تۆپباران و بۆردوومانی فرۆکە بۆ سەر شارە ئارامەکانی دەست پێکرد و دەزگاکانی راگەیاندن وێنەی کارەساتی دەیان هەزار کوردی کۆچکردووی بڵاوکردەوە، ئەمەش وایکرد ئەنجومەنی ئاسایش بڕیارە مێژووییەکەی بە ژمارە(688) دەربکات، بۆ ئەوەی سەرکوتکردنی گەلی کوردستان و گەلی عێراق بە گشتی رابگیرێت و ، ئەمەش رێگای خۆشکرد بۆ ئەوەی وڵاتە سەرکەوتووەکان لە جەنگی کەنداوی 1991 بڕیار بدەن و ناوچەی کوردستان بە ناوچەیەکی ئارام رابگەیەنن و، رادەیەك بۆ سیاسەتی رژێمی دیکتاتۆری لە ناوچوو دابنێن کە سێ دەیەی خایاندو سیاسەتی رەگەز

پەرستی و شۆڤێنیەتی و گەورەترین تاوانی کۆمەڵکوژی و تاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی لە دژی گەلی کوردستان بەکارهێنا کە خۆی لەمانەدا دەبینێتەوە:

یەکەم: دوورخستنەوەی سەدان هەزار لە کوردە فەیلیەکان بۆ دەرەوەی عێراق لەماوەی حەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو، دوای لێسەندنەوەی هەموو بەڵگەنامە یاساییەکانیان کە عێراقیێتیانی دەسەلماند، و دابڕینی پتر لە پازدە هەزار لاو لە خێزانەکانیانو بردنیان بۆ چارەنووسێکی نادیار، کە لەدواجار بەلگەنامەکان ئەوەیان بەدیارخست کە ئەوانە وەکو نموونەیەك بەکارهاتن بۆ تاقی کردنەوەی چەکی کیمیاویی.

دووەم: ڕەوانەکردنی پتر لە هەشت هەزار بارزانی بێ چەك لە ماوەی سالی 1983 بۆ شوێنێکی نادیار، وهیچ شوێنەوارێکیان لێ بەدەست نەهات، تا دوای ڕووخانی ڕژێمی دکتاتۆری، کە پاشان تواندرا ئێسكو پروسکی ژمارەیەکی زۆریان لەچەند گۆڕێکی بەکۆمەڵ لە شوێنە هەمەجۆرەکانی عێراق دەربهێنرێت.

سێیەم: بەکارهێنانی چەکی کیمیاویی لەسالانی 1987ـ1988 دژ بەدانیشتوانی مەدەنی پتر لە هەشتا گوندو شوێن لە کوردستانی عێراق کە گرینگترینیان ناوچەکانی دۆلی بالیسانو مەلەکانو بادینانو گەرمیان بوون.

چوارەم: لەناو بردنی پتر لە (182000) سەدوهەشتاو دووهەزار هاوولاتی مەدەنی لەماوەی هەلمەتە سەربازییە بەدناوەکان کە بەهەڵمەتەکانی ئەنفال ناونران ولە گۆری بەکۆمەڵ لەباشووری عێراقدا زیندە بەچاڵ کران.

پێنجەم: بوردومانکردنی شاری هەلەبجە لە سالی 1988 بەچەکی کیمیاویی کە پتر لە پێنج هەزار شەهیدی لێکەوتەوەو هەزارانی دیکەیان تووشی پەککەوتەییو نەخۆشی ترسناك بوونەوەو تا ئێستاش لە دایکبووانی ئەو شارە بەدەست نەخۆشی و تشوهاتی خولقیەوە دەنالن.

شەشەم:ڕاگەیاندنی بەشی زۆری ناوچەکانی کوردستانی عێراق بەناوچەی سەربازی حەرامکراوو قەدەغەکراو لە نیشتەجێبوون و ژیان تێیداو یان لە هاتووچۆکردن تێیانداو، هەزاران هاوولاتی لەوانەی ئامادە نەبوون چۆڵی بکەن بەئامانجی سەربازی بۆ کوشتن بەرەوا دانران وئەوەی بەزیندوویش دەستگیری دەکردن بەبێ دادگایی کردن لەسێدارەی دەدان.

حەوتەم: لە سێدارەدانی هەرکەسێك لەبوردمانی کیمیاویی رزگاری بووبێ وڕووی کردبێتە ناوچەکانی ژێر دەسەلاتی حکومەت بۆ خۆپاراستن یان چووبێتە نەخۆشخانەکانی بۆ چارەسەرکردن.

هەشتەم: سووتان و رووخاندن و نەهێشتنی پتر لە چوار هەزارو پێنج سەد گوندو شارۆچکە بە مزگەوت و کلێساکانیانەوە و راگواستنی دانیشتوانیان وداماڵینیان لە سامانەکانیان ونیشتەجێ کردنیان بە زۆرەملێ لە کۆمەڵگاکان وقەدەغە کردنیان لە گۆڕینی شوێنی نیشتەجێ بوونیان.

نۆیەم: گۆڕینی پێناسەی نەتەوەیی هاووڵاتیانی کوردستان - عێراق بە هەموو پێکهاتە نەتەوەییەکانیان بە (کورد وتورکمان و کلدان و ئاشووری و ئەرمەنییەوە).

دەیەم: گۆڕینی واقیعی دیموگرافی کوردستانی عێراق بەراگواستنی هاووڵاتیە رەسەنەکانی بەجۆرەها بەهانەو نیشتەجێکردنی خەڵکی دیکە لەشوێنیان .

یازدەم: کێشانەوەی ئیدارەکانی حکومەت لەکوردستان لەساڵی 1991 وبێ بەشکردنیان لە خزمەتگوزارییەکانی حکومەت.

دوازدەم: سەپاندنی ئابلووقەی ئابووری لەسەر کوردستان وکۆتکردنی هاتووچۆی دانیشتوان تێیداو بۆیدا.

بە پێی بڕیاری داداگای گەورەتاوانی باڵای عێراقی ژمارە (1/ج2/ 2006) لە (2007/6/24)کە بەپێی یاسای دادگای گەورەتاوانی باڵای عێراقی ژمارە 10 ی ساڵی 2005 پێکهات، دەرکەوت کە ئەم گەلە تووشی لەناو بردنی بە کۆمەڵ (جینۆساید) بووەو ئەمەی خوارەوە لە بڕیارەکەیدا هاتووە:

1- دانانی تاوانی قەسابخانەکانی ئەنفال (پرۆسەکانی ئەنفال) بە تاوانی کۆمەڵکوژی(جینۆساید) و بەتاوانی دژ بەمرۆڤایەتی وتاوانی جەنگ دەرهەق بەرۆڵەکانی نەتەوەی کورد و ئەم تۆمەتبارانە تاوانبار کران :-

أ ـ عەلی حەسەن مەجید.

ب ـ سوڵتان هاشم ئەحمەد.

ج ـ حوسێن رەشید تکریتی .

هـ ـصابر عبد العزیز الدوری.

د ـ فەرحان موتەلەك ئەلجبوری.

حوکمدرانی لەلەسێدارە دان تاکو مردن.

2- دەرکردنی حوکم بە ئازادکردنی تۆمەتبار تاهیر تۆفیق ئەلعانی لەبەر تەواو نەبوونی بەڵگە یاساییەکان لەدژی .

3- کردنەوەی دۆزێکی سەربەخۆ دەرهەق بە(423)تۆمەتباری دیکە کە لەکاتی لێکۆڵینەوەو دادگاییکردندا ناوەکانیان هاتبوو و، لەتۆمەتبار وەفیق عەجیل ئەلسامەرائی دەست پێدەکات بەتۆمەتبار محەمەد سەعید ئەحمەد هارونی کۆتایی پێدێت.

4- داواکارانی مافی مەدەنی مافی ئەوەیان بۆ پارێزراوە کە بگەرێنەوە بۆ دادگاکانی مەدەنی تایبەتمەند بۆ داواکردنی قەرەبۆکردنەوە سەبارەت بەو زیانانەی کەلەمیانەی ئەو تاوانانەوە پێیان گەیشتووە.

له ڕێکەوتی(2007/7/24)دەستەی پێداچوونەوەی دادگای تاوانی باڵای عێراق،هەردوو بڕیاری تاوانبارکردن وحوکمکردنی کە لە دۆزەکەوە دەرکراوە، پەسندکردو بڕیارەکە، بەڵگەنامەی فەرمانی حوکمپێدراوی تێدا وەرگرت.

لەبەر ئەمە ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردستان ــ عێراق وبە پێی بەرپرسیاریەتییە دەستووری و یاسایی و سیاسییەکانی، داوا دەکات کە پێویستە مامەلە لەگەڵ ئەو سیاسەتانەدا بکرێت کە لەلایەن حکومەتە یەك لەدوای یەکە دیکتاتۆریەکان دژ بە گەلی کوردستان پەیڕەوکراوە و ئەوتاوانانەی دەرهەقی ئەنجامدراون، بەو ناوەی کە شایانییەتی بە پێی بەڵگەنامەو ئەو بڕیارانەی کە لەگەڵ گەورەیی و مەترسیەکانی دەگونجێت بۆ وەدیهێنانی دادپەروەری ومسۆگەرکردنی دووبارە نەبوونەوەی ئەو تاوانە ئاماژە بۆ کراوانەو بۆ ئەوەی لە یادوەری نەوەکانی داهاتوودا بمێنێتەوە، ئەم بڕیارەی خوارەوەیدا:-

یەکەم: کردەوەکانی ئەنفال وبەکارهێنانی چەکی کیمیاویی کە دەرهەق بەگەلی کورد ئەنجامدراوە، تاوانی کۆمەڵکوژی(جینۆساید)ن بۆیە ڕۆژی چواردەم لەمانگی نیسانی هەموو ساڵێك(4/14) بەرۆژی بەرزراگرتنی یادەوەری کارەساتی کردەوەکانی ئەنفال دەرهەق بەگەلی کوردستان_عێراق دەستنیشان دەکرێ.

دووەم: داواکردن لە حکومەتی عێراقی فیدراڵ بۆ جێبەجێکردنی پابەندییەکانی کەهاتووەتە سەری بەپێی بڕیاری دادگای تاوانی باڵای عێراقی ژمارە(1/ج/2006/2)لە2007/6/24 وبڕیاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق کە لەدانیشتنی ئاسایی نۆیەمی لە(2008/4/14)وەرگیراوە، چونکە ئەوەی کە گەلی کورد لەکوردستانی عێراق دووچاری بووە لە سەربڕین و کۆمەڵکوژی بە هەموو پێوانەکان کۆمەڵکوژی(جینۆساید) بووە.

سێیەم: داواکردن لە حکومەتی فیدراڵ پشتگیری ئەم بابەتە بکات و بەرێگاکانی دبلۆماسی لە گۆرەپانەکانی نێودەوڵەتی و بە تایبەتیش ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان و ڕێکخراوەکانی نێودەوڵەتی دیکە لەوانەش یەکێتی ئەوروپا وپەرلەمانی ئەورووپاو کۆنگرەی ئیسلامی و کۆمکاری دەوڵەتە عەرەبیەکان و یەکێتی پەرلەمانەکانی نێودەوڵەتی بیوروژێنێ، و بە هەموو توانای خۆی هەوڵبدات بۆ ئەوەی ئەو لایەنە هەمان هەڵوێست لەسەر پێناسەکردنی تاوانەکانی ئەنفال و بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی لە تاوانەکانی جەنگ وتاوانەکانی دژ بە مرۆڤایەتی و کۆمەڵکوژی(جینۆساید)،

وەربگرن کە بەبڕیاری کۆمەڵەی گشتی نەتەوە یەکگرتووەکانی ژمارە(260 أ) (د-3) لە 10/کانونی یەکەم/دیسمبر/1948 وەرگیراوەو، بڕیاری دادگای تاوان وبڕیاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق لە (2008/4/14) بۆ سەر زمانەزیندووەکانی جیهانی وەربگێڕدرێت و بەسەر رێکخراوە نێودەوڵەتیەکان و هەموو دەوڵەتانی جیهاندا دابەش بکرێ.

چوارەم: داوا لە ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق وحکومەتی فیدراڵ بکرێت بۆ پەلە کردن لە دەرکردنی یاسایەك بۆ قەرەبوکردنەوەی زیان لێکەوتووانی لە کۆمەڵکوژی بە تایبەتی زیندووەکانی خاوەن قوربانییەکان و قەرەبوکردنەوەی تاك و ناوچە زەرەرمەندەکان لە ئەنجامی ئەو تاوانانەو بەشداریکردنی کاریگەرانە لە دووبارە بنیاتنانەوەیان و پەرەپێدانیان،و تەرخانکردنی بودجەیەکی تایبەت بۆی.

پێنجەم: داوا لەحکومەتی فیدراڵی وحکومەتی هەرێم بکرێ کەدەست پێشخەری لە تۆمارکردنی داوا لە دژی دەوڵەت و کۆمپانیاو لایەن و ئەو کەسانەی چەکی قەدەغەکراوو کاڵای دروستکردنی و کەرەستەو پاشکۆکانیان بەرژێمی بەسەرچوو داوە یان نێوانکاری وئاسانکاری بەدەستهێنانیان بۆی کردووە تاکو بەپێی یاسا راوەدوویان بکرێ، ئەمەش بۆ جێبەجێکردنی بڕیاری دادگای تاوانی باڵای عێراق و داوای قەرەبووکردنەوەی زیان لێکەوتووان بکرێ.

شەشەم: سیاسەتی کۆمەڵکوژی(جینۆساید) کە ناوچەیەکی فراوانی کوردستان و پێکهاتە نەتەوەیی و ئایینیە هەمە جۆرەکانی لە کوردی فەیلی و ئێزیدییەکان گرتەوە، کە (4000)چوار هەزار کەس لە ئێزیدیەکان کوژران و هەروەها لە تورکمان و کلدان و ئاشووریو ئەرمەنی، ئەوەی دوچاریان هات لە راگواستن و تواندنەوەی نەتەوەیی، لەوانەش گۆرانکاری دیموگرافی لە ناوچەکانیاندا.

بۆیە ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردستان - عێراق جارێکی دیکە داوا لە حکومەتی عێراق و لایەنە پەیوەندیدارەکان دەکات شوێنەواری ئەو سیاسەتانە نەهێڵن. لەوانەش پەلەکردن لە جێبەجێکردنی ماددەی (140)لە دەستووری عێراق و گەڕاندنەوەی مافە زەوتکراوەکان لە کوردە فەیلیەکان وگەڕاندنەوەی سامانەکانیان و قەرەبۆکردنەوەی ئەو زیانانەی پێیان کەوتووە و لابردنی کۆسپەکانی بەردەم دەسپێکردنەوەی ژیانی ئاسایی جارانیان و گەراندنەوەی مافە زەوتکراوەکانیان.

حەوتەم: داوا لە حكومەتی هەرێمی كوردستان بكرێ پتر بایەخ بەو ناوچانە بدات كە بەر ئەنفال كەوتوون وپێشكەشكردنی خزمەتگوزاری بۆیان و دامەزراندنەوەی ژێرخانیان.

هەشتەم: پێویستە حكومەتی هەرێم سەنتەرێكی گشتی و یەكگرتوو بۆ بە بەڵگەكردن و لێكۆڵینەوەو توێژینەوەكانی تایبەت بە تاوانەكانی جینۆسایدو تاوانەكانی دژ بەمرۆڤایەتی كەدژ بە گەلی كوردستان ئەنجامدراوە دابمەزرێنێ،و هۆشیاركردنەوەو وەبیرهێنانەوەی رۆڵەكانی كوردستان بەو تاوانانەو بەسەر هاتەكانی ئەو گەلە لە نەهامەتییەكانی و دروستكردنی پردێك لەنێوان ئەم نەوەیەو نەوەكانی داهاتوو وپەرپێدانی بابەتەكانی خوێندن لە پرۆگرامی قوتابخانەكان لەم بارەیەوە.

نۆیەم: رێكخستن وبەبەڵگەكردنی پرۆسەكانی گەڕان بۆ گۆڕە بە كۆمەڵەكان و كاركردن بۆ گواستنەوەی هێسك وپروسكی قوربانیەكان بۆ ناوچەكانیان و شاردنەوەیان لە گۆڕستانی تایبەتی بۆ ئەوەی ببێتە نیشانەی مێژوویی دیار لەسەر رادەی بایەخدانی ئەم گەلە بەرێزگرتن و بەرزراگرتنی شەهیدەكانی.

لە كاتێكدا ئەنجومەن جەخت لەسەر ئەوە دەكات كە ئەو تاوانانەی سەرەوە بەفاكتەری كات بەسەر ناچێ و ناسرێتەوە، چونكە لە تاوانەكانی كۆمەڵكوژین، كە بەپێی یاسای نێودەوڵەتی تاوانی ترسناكن و جیهانی شارستانی مەحكومی دەكەن، بۆیە ئەنجومەنی نیشتمانیی كوردستان - عێراق جەخت دەكات و دەستخۆشی لە بڕیاری ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق دەكات كە لەدانیشتنی ئاسایی ژمارە 9 لە (2008/4/14)وەریگرتووە كە لەدەقەكەیدا هاتووە:

(لەژێررۆشنایی ئەوەی دەستووری عێراق لە پێشەكییەكەیدا ئاماژەی بۆ كردووە، كە ئەو دەستوورە دەنگ وسەدای ئازارەكانی گەلی عێراقە لەوانەش ئازارەكانی سەركوتكردنی نەتەوەیی لە قەسابخانەكانی هەڵەبجەوبارزان و ئەنفالكردنی كوردە فەیلییەكان و لە هەمان كاتدا دووپاتكردنەوەی بڕیاری دادگای تاوانی باڵای عێراقی تایبەت، دەربارەی گونجاندنی ئەو رووداوانەی كە شان بەشانی كردەوەكانی ئەنفالە بەدناوەكان بەرێوەبوو كە تاوانی كۆمەڵكوژین، ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق بڕیار دەدات ئەوەی گەلی كورد لەكوردستانی عێراق دووچاری بوو سیاسەتی سەركوت كردن وچەوسانەوەوەو تاوانە، ئەم بڕیارە وێنەو

ڕووداوەکانی خستەڕوو کە تاوانی کومەڵکوژین بە هەموو پێوەرەکان تاوانی دژ بە مرۆڤایەتین.

دەیەم: پێویســـتە لەســـەر ئەنجومەنی وەزیران و لایەنە پەیوەندیدارەکان کار بۆ جێبەجێ کردنی ئەوەی لەم بڕیارەدا هاتووە بکەن.

مسعود بارزانی

سەرۆکی هەرێمی کوردستان-عێراق

ئەم بڕیارە لە 12ی جۆزەردان 2708ی کوردی بەرامبەر 28ی جمادی یەکەم 1429ی کۆچی و بەرامبەر 2ی حوزەیرانی2008ی زاینی لە هەولێر دەرچووە .